

Fehér Boróka: Menedék mindenkinek – Akciókutatás a koedukált intézményekben élő nők jobb elhelyezése érdekében

Recenzió

A *Menedék mindenkinek* egy akciókutatási projekt¹, melyet a francia Fondation des Femmes civil szervezet vezetésével valósítottak meg. A kétéves projekt során három kutatási beszámoló készült – az első a koedukált intézményekben élő nők szükségleteinek felmérése, különös tekintettel az őket érő erőszak láthatatlanságára²; a második az épített tér hatása a nők és férfiak együttélésére – hogyan veszélyezteti a nőket, ha a sajátos igényeiket a tervezés során nem veszik figyelembe³; a harmadik pedig javaslatokat fogalmaz meg az állami szereplők számára a koedukált intézményekben élő nők jobb ellátása érdekében⁴. Az anyag magyar olvasók számára is érdekes lehet – és nemcsak a szűken vett hajléktalanellátó szektorban, hanem minden olyan bentlakásos intézményben, ahol férfiak és nők együtt, egy térben élnek.

Jelen recenzió az első kutatási beszámolót foglalja össze, amely a koedukált hajléktalanszállókon élő nők szükségleteit és tapasztalatait mutatja be. A projekt indulóötletét az adta, hogy az ellátók egybehangzó véleménye szerint az utóbbi években egyre több egyedülálló nő kér lakhatási segítséget. S bár nagyobbik részük családon belüli erőszak elől menekül, nincs elégséges speciális férőhely az ellátórendszeren belül, így többségük koedukált hajléktalan szállóra tud csak kerülni.

Az adatgyűjtés két civil szervezet (L'association La Main Tendu és L'association Aurore) három intézményében zajlott Párizsban illetve annak Montreuil nevű 111 ezer lakosú elővárosában. A két szervezet 15-18 nagy befogadóképességű intézményt működtet, évi több ezer személyről gondoskodnak. A három átmeneti szálló relatíve modern, 2016-ban és 2017-ben nyitották meg kapuikat a rászorulóknak. Magyar szempontból érdekesnek tűnhet, hogy mindhárom intézményben fogadnak gyermekes családokat (két szülővel vagy csak az anyával) is, két szállón pedig egyedülálló és párkapcsolatban élő férfiakat és nőket is. A harmadikban, ami leginkább hasonlít a hazai családok átmeneti otthonaira, férfiak csak a gyermekeikkel együtt tartózkodhatnak – de nők gyermek nélkül is. Mindhárom szálló az itthon megszokottnál nagyobb kapacitású, 80, 200 és 300 lakót is tudnak fogadni egyidőben, akik 3-5 évig maradhatnak az intézményben.

A kutatás során kétféle kérdőív segítségével mérték fel a szállókon élő nők (57 fő), illetve az őket támogató szakemberek (20 fő) véleményét, valamint a két kutató(nő) résztvevői megfigyelést végzett a három épületben.

¹ <https://fondationdesfemmes.org/actualites/evenement-un-abri-pour-toutes/>

² <https://fondationdesfemmes.org/fdf-content/uploads/2021/10/uapt-rapport-1-web.pdf>

³ <https://fondationdesfemmes.org/fdf-content/uploads/2021/10/uapt-rapport-2-web.pdf>

⁴ <https://fondationdesfemmes.org/fdf-content/uploads/2021/10/uapt-rapport-3-precis-web.pdf>

A hajléktalan nők tapasztalatai

A válaszadó hajléktalan nők nagyon különböző háttérből érkeztek: voltak közöttük egyedülállók, gyermekeiket párjukkal nevelők, és gyermekeiket egyedül nevelők. A legfiatalabb 22, a legidősebb 70 éves volt, átlagéletkoruk 35 év. A többség nem élt párkapcsolatban a kérdezés pillanatában, viszont az egyedülállóknak is vannak gyerekei (akik vagy felnőttek, vagy családtagokkal élnek). A kérdőívben rákérdeztek a nemi alapú erőszakra, és a kutatók meglepődtek, hogy sokan nem értették meg azonnal, mit jelent az erőszak – bár 61% válaszolta az első erőszakkal kapcsolatos kérdésre, hogy volt már erőszak elszennvedője. Az interjú során további 32% számára vált egyértelművé, hogy velük is történt erőszak. Vagyis alig volt olyan nő, aki nem szenvedett el erőszakot. 94%-ukat a szállóra érkezést megelőzően bántották, de 17% számolt be arról, hogy a szállóra érkezése óta is érték atrocitások: a többséget a szállón élő férfiak vagy saját párjaik bántalmazták, néhány nőt pedig közterületen inzultáltak. 11%-uk azt mondta, hogy a bántalmazás, zaklatás folyamatos, az interjú időszakában is fennáll, a válaszadók 18%-a pedig nem érezte magát biztonságban! Az elkövetők egy része ugyanezekben a szállókon élő férfiak közül került ki.

A nők 62%-a nem kapott semmilyen intézményes vagy szakembertől érkező segítséget a bántalmazás után, és azok, akik hozzájutottak valamilyen segítséghez, mindössze egy alkalommal találkoztak a támogatójukkal (pl. rendőrségi feljelentés⁵, egészségügyi ellátás, pszichológiai tanácsadás, szociális munkás, családon belüli erőszakkal foglalkozó szervezet). Egy olyan nő sem akadt, aki huzamosabb támogatásban részesült volna! A nők többsége arról számolt be, hogy a szállóra érkezésük során még senki nem kérdezte őket a korábbi bántalmazásokról, és nem kaptak ilyen témában felvilágosítást, nem láttak szóróanyagokat, nem vettek részt a bántalmazásról szóló csoportfoglalkozáson. Bár a kutatók tartottak attól, hogy a téma érzékenysége miatt a nők nehezen fognak megnyílni, mindenki készséggel beszélt saját tapasztalatairól és jelezte, hogy ha a szociális munkások kérdeznék őket ezekről, szintén elmondanák, min mentek, mennek keresztül. Sokan számoltak be rendszeres rémálomról, depresszióról, alvászavarról, magas vérnyomásról, szorongásról...

A nők 82%-a támogatná, ha a szállón az egyéni esetkezelés és csoportos találkozók keretében foglalkoznának a bántalmazás témájával, valamint szeretnék, ha a házirendet szigorúbban betartatnák.

Az épületeken belül a nők főleg a szobájukban és az étkezőben tartózkodnak, itt tudnak egymással is beszélgetni. A válaszadók 33 %-a nyilatkozta azt, hogy feszélyezve érzi magát a közösségi terekben napközben, 56% pedig éjszaka. Emiatt éjjel sokan nem hagyják el a szobájukat (volt, aki bekészített egy vödört...), vagy futva teszik meg a mosdó és a szoba közötti távot. A két nagyobb szállón élők panaszták, hogy előfordul, hogy éjszaka részeg férfiak dörömbölnek a szobájuk ajtaján. Volt, akit már megtámadtak éjszaka a mosdó felé menet.

Azokban a szállókban, ahol kevesebb a férfi, a nők nagyobb biztonságban érzik magukat és kevésbé feszélyezi őket a férfiak jelenléte. Ugyanakkor a válaszadók 39%-a jelezte, hogy

⁵ 9 nő tett rendőrségi feljelentést, de közülük nyolc esetében semmi érdemi nem történt az ügyben.

szívesebben élne csak nőket fogadó szállón a férfiak vitái, fenyegető magatartása és a közösségi helyiségekben való alkohol- és droghasználat miatt. 7 nő számolt be arról, hogy szemtanúja volt, ahogy a szállón élő lakótársnőjét bántalmazták a közös helyiségekben (belerúgtak, késsel fenyegették). A többség ugyanakkor a talán kevésbé tetten érhető verbális és pszichológiai, szexista jellegű bántalmazásra panaszkodott: beszólogatás, fenyegetés vagy olyan légkör kialakítása, ami miatt inkább kerülnek a férfiak által is használt tereket. Bár az épületekben jellemzően a nők szobái és mosdói valamelyest elkülönülten helyezkednek el (külön emeleten vagy szárnyban), ezeken a folyosókon is mászkálnak férfiak, és nincs egyértelműen (pl. piktogrammal) feltüntetve, hogy női részlegekről van szó. A nők örülnének, ha lennének további, csak nők számára kialakított terek, pl. társalgók, tv szobák.

A munkatársak meglátásai

A 20 munkatárs közül kettő intézményvezető, 10 szociális munkás és 8 szállásnyújtó munkatárs⁶ minőségben dolgozott. Egy szociális munkásra átlagosan 40 ügyfél jut. A segítők a szállón élő nők legfőbb problémáiként az elszigeteltséget, a meghallgatásra való igényt, a szegénységet, az adminisztrációs eljárásokat, a pszichés problémákat és a szenvedélybetegséget nevezték meg. A női létből fakadó speciális szükségletek nem nagyon jelentek meg – mindössze két munkatárs említette pl. a párkapcsolati erőszakot. A három szálló egyikén sincs az erőszakkal kapcsolatos eljárásrend vagy bevett gyakorlat. A felvételi beszélgetésen sehol nem tesznek fel bántalmazással kapcsolatos kérdést, és az egyéni esetkezelés során is csak akkor kerül szóba, ha az ügyfél maga hozza fel a témát vagy ha a szállón történik egy incidens. Mindössze hat munkatárs volt szemtanúja a szállón bántalmazásnak (mindegyik esetben párkapcsolaton belüli erőszaknak). Ugyanakkor a két kutatónőt is több alkalommal érte verbális inzultus vagy megfélemlítés, illetve látták, ahogy férfi lakók szexista beszólásokkal illetnek a folyosón elhaladó nőket. Egy férfit pedig csak nehezen sikerült kitessekelni az interjú helyiségéből, ahol a feleségével készültek beszélgetni.

A munkatársak is úgy gondolják, hogy a szállón nincs bántalmazási eljárásrend, és többségük nem érzi, hogy elég információval rendelkezne a párkapcsolati erőszakról vagy az erőszakot elszenvedő nők támogatásáról, s nem ismerik azokat a szervezeteket, akikhez fordulhatnának. (A kutatás végére mindhárom szállón megjelentek ezzel kapcsolatos plakátok, szórólapok.) Mindössze 5 olyan munkatárs akadt, aki vett már részt a bántalmazással kapcsolatos képzésen (akár a szakképzés során, akár valamilyen továbbképzés formájában). Még a szociális munkás végzettségűek sem mind találkoztak a bántalmazással a felsőfokú tanulmányaik során! Emiatt többségük zavarban van, ha a bántalmazás kerül szóba, és többen úgy vélték, hogy ez nem is az ő hatáskörük, hiszen a magánszférához tartozik. Ugyanakkor a segítő kapcsolatba nem csak a munkakeresés, hiányzó dokumentumok beszerzése és az elérhető szociális támogatások igénylése tartozik bele, hanem az olyan, szintén privát szférába tartozó kérdések is, mint az egészségi állapot, szülőség, magatartási szabályok... Többen hivatkoztak arra, hogy mivel a szállón csak átmeneti időszakra tartózkodnak a lakók, a támogatás középpontjában nem a múltbéli traumák feldolgozása, hanem a közvetlen teendők (pl. álláskeresés, segélyintézés,

⁶ A szociális munkás munkakört betöltők többsége valamilyen felsőfokú szakképzéssel bír (szociális munkás, gyógypedagógus, szociális tanácsadó stb.), az ő feladatuk a lakók szociális támogatása, egyéni esetkezelés. A szállásnyújtók nem feltétlenül szociális szakemberek, ők látják el az ügyeleti, recepciós feladatokat.

iratpótlás) állnak. Mivel kevés az ismeretük az erőszakról és az áldozatok szükségleteiről, jogairól, többen említették, hogy félnek, hogy inkább ártanak, mint segítenek a téma bolygatásával, illetve ha beengedik az információt, felelőssé válnak. Felmerült, hogy a bántalmazás felbukkanása meg tudja zavarni a párok támogatási folyamatát (különösen, ha ugyanaz a segítője mindkét félnek), illetve vannak olyan segítőik, akik saját hasonló tapasztalataikat nem dolgozták még fel. Ugyanakkor a segítőik örülnének, ha lennének a bántalmazással kapcsolatos továbbképzések, és szívesen szerveznének ilyen témájú csoportos foglalkozásokat, különösen, ha ezeket külső szakértők vezetnék.

A munkatársak többnyire a saját irodájukban (itt történnek az egyéni segítő beszélgetések) vagy az ebédlőben tartózkodnak (ahol informálisan lehet együtt lenni a lakókkal), és közben sokat vannak a folyosón is, így úgy érzik, látják, mi zajlik az intézményben. Ugyanakkor hétvégén és éjszaka előfordul, hogy csak egy ügyeletes tartózkodik az épületekben, és van olyan szálló, ahol hétvégén nem dolgoznak szociális munkások. Az irodákban jellemzően két-három segítő dolgozik, és bár van interjúszoba, többnyire nem veszik ezeket igénybe a segítő beszélgetéshez.

Szinte mindenki fontosnak tartja, hogy legyenek a különböző nemek számára elkülönített terek, mégsem minden munkatárs számára egyértelmű, hogy a munkahelyén melyek ezek. Azt is elismerték, hogy valószínűleg a lakók számára sem az, hiszen csak a beköltözéskor, szóban hangzik el ezzel kapcsolatos tájékoztatás. Bár hangsúlyozzák, hogy Franciaországban a legtöbb teret koedukáltan használják, a többség úgy gondolja, hogy a nők számára nem mindig lehet könnyű a férfiakkal közös helyiségek használata. Olyanokat említettek, hogy a nők korábban mennek reggelizni, mielőtt a férfiak felkelnének, vagy esténként nem hagyják el a saját szintjüket. Volt, aki azt is megfigyelte, hogy a mosdótól távolabbi folyosón lakó nők éjszaka nem nagyon használják a fürdőszobákat. Három segítő bevallotta, hogy esténként ő sem szívesen tartózkodik a szállón.

A szállók fizikai feltételei

A két csoport válaszaiból egyértelműnek tűnik, hogy a sokszínűséghez nem elég, ha férfiakat és nőket egy fedél alatt szállásolnak el. A munkatársak az alábbi három fizikai feltételen javítanának a lakók biztonsága érdekében: állandó jelenlét (és a terek átláthatósága), egy külön épület vagy szint az egyedülálló nők számára, biztonságos bejáratok (a női rész legyen kulcsra zárható és csak a nőknek legyen hozzá kulcsa). Két szálló munkatársai jelezték, hogy nem tudják felügyelni, hogy kik lépnek be az épületbe, pedig a bántalmazott nők védelme érdekében ez elengedhetetlen lenne. Ezentúl még szükségesnek látnák, hogy a folyosókon mindenhol erős fények legyenek (ne legyenek sötét sarkok) és a földszinti ablakokra rácsot kellene szerelni. Problémát jelenthet, hogy az éjszakai ügyeletesek mindenhol férfiak, és a férfi lakók következmények nélkül átjárnak a női részlegekre. Igényként megfogalmazódott még a zuhanyfülkék jobb elválasztása, az átjárható szintek elválasztása.

Tanulságok

A nők már nem elenyésző kisebbség, a koedukált szállókon érezhetően megnőtt a nők aránya. Az erőszak jelen van a szállókon, még ha nehezen ismerik is fel az ott dolgozók a jeleit. A legtöbb szállón élő nő szenvedett már el bántalmazást, és bár ezek az események zömében a

múltban történtek, a traumák hatása a jelenre is kihat. Ami ennél is nyugtalanítóbb, a szállón is bántalmaznak nőket, és vannak, akik közvetlen veszélyben érzik magukat.

Fontos, hogy a munkatársak ne elfedjék, hanem felderíteni próbálják ezeket az eseteket – például közvetlen és rendszerbe illesztett kérdésekkel, jelzőrendszerrel, bántalmazási protokollal. (A nők 55%-a a kutatóknak beszélt először a bántalmazásról, mert korábban senki nem kérdezte!) A munkatársaknak képzésre és érzékenyítésre van szüksége ahhoz, hogy felismerjék a bántalmazást, és támogatni tudják a nőket. Ehhez szükség lehet külső partnerek bevonásával, támogató hálózat kiépítésére, akikhez tanácsért fordulhatnak. A bántalmazásra az egyéni és a közösségi munka során is figyelni kell, és az egyéni esetkezelésen túl a szállón lakók közössége számára is szükséges olyan programokat szervezni, ahol információhoz, támogatáshoz juthatnak.

A fizikai terek tekintetében szükséges, hogy legyenek mindenki számára egyértelműen kijelölt női és férfi terek is, s ha ez nem lehetséges, akár időben elkülönített időszakok a különböző csoportok számára. Ha a munkatársak jelenléte érezhetőbb a koedukált közösségi terekben, az a jelenlévők számára is biztonságot jelent. A házirendnek tartalmaznia kell az erőszakos események szankcióit, melyeket be is kell tartatni. Biztonságossá kell tenni az intézménybe, illetve a különböző szárnyakra történő bejutást.

S hogy miért lehet ez érdekes a magyar szociális szakemberek számára? A Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei (BMSZKI) a főváros (egyik) legnagyobb szállásnyújtó intézménye, egy átlagos éjszaka akár 2500 hajléktalan férfit és nőt látnak el, koedukált, illetve csak férfiakat, vagy csak nőket fogadó intézményekben. Néhány évente ügyfélelégedettségi felmérést végeznek, amelyben 2022-ben a biztonságra, illetve a szállók körülményeivel való elégedettségre is rákérdeztek (lásd Breitner, 2023)⁷. Az eredmények egyértelműen mutatják, hogy a nőknek nagyobb igénye van a biztonságra az intézményeken belül, mint a férfiaknak, illetve máshogyan értékelik ugyanazt az ellátást a biztonság szempontjából. A fenti kutatás jó példával jár elől, hogyan lehet a koedukált szolgáltatásokat használó nők véleményét megtudni, illetve milyen, talán korábban át nem gondolt szempontok merülhetnek fel akár a felhasználók, akár a munkatársak, vagy az ellátórendszer részéről, ha a biztonság témáját tesszük a fókuszba. És persze az adatok önmagukban mit sem érnek, ha nem következik belőlük semmilyen változás – és bár a fizikai környezet átépítése a hazai szociális intézmények zömének elérhetetlen váagnak tűnhet, a szakmai munka átalakítása, új képzési elemek beépítése, az együttműködések átgondolása, akár apró változtatások az épület elrendezésében már önmagukban is apró lépések lehetnek a változás felé.

⁷Breitner Péter (2023): A BMSZKI 2022. évi ügyfélelégedettségi felmérésének összefoglalója; <https://bmszki.hu/sites/default/files/fajlok/node%20-%20644/BMSZKI%20%C3%BCgyf%C3%A9lel%C3%A9gedetts%C3%A9gi%20felm%C3%A9r%C3%A9s%202022%20%C3%B6sszeg%C3%A9s.pdf>